

گذشته و حال

انجمن فیلارمونیک تهران

نوشته روح الله خالقی

مردم ایران دیرزمانی نیست که باموسیقی علمی آشنا شده‌اند. شك نیست که درشناساندن این موسیقی انجمن فیلارمونیک تهران ازده سال پیش سهم بسزائی داشته است ولی چون انجمن مزبور در حدود ده سال بیشتر نیست که این خدمت هنری را بعهدہ گرفته باید دید که قبل ازاین مؤسسه چه وسایلی برای آشنائی مردم بموسیقی غربی وجود داشت.

میتوان گفت که امروزنسبت بگذشته لااقل برای مردم پایتخت وسایلی فراهم است در صورتیکه سابقاً مردم علاقمند ازین وسایل بکلی بی بهره بودند گرچه بواسطه عدم آشنائی باتمدن اروپائی دوستداران موسیقی علمی نیز بسیار نادر بودند. برای جوانان امروز که این موجبات را دراختیار دارند شرح تاریخچه آشنائی مردم با این موسیقی بی فایده نیست همانطور که قبلاً اشاره شد باید بعقب برگردیم و ببینیم درزمان سابق چگونه مردم ایران میتوانستند ازنغمات موسیقی علمی غربی کسب فیض کنند.

بیقین میتوان گفت که در پنجاه سال قبل هیچ وسیله‌ای حتی در تهران هم موجود نبود زیرا مغازه‌ای که صفحات موسیقی اروپائی را نیز عرضه کند وجود نداشت. در حدود چهل سال قبل در میان بعضی از خانواده‌ها که با آنها آمیزش داشتم گرامافون بوقی و چند صفحه فرسوده موسیقی سبک^۱ اروپائی دیده بودم. عده‌ای بسیار محدود هم نزد یکی دو نفر معلم خصوصی پیانو و ویولن موسیقی اروپائی را می‌آموختند. نگارنده با اینکه علاقه داشتم به موسیقی اروپائی آشنائی پیدا کنم وسیله‌ای در دسترس نبود. هنگامی که در مدرسه عالی موسیقی و زبیری صفحاتی از موسیقی اپرائی با صدای شالیابین و کاروزو یا صفحه‌ای از ویولن ژان کوبلیک و کرایسلر را برای اولین بار بشاگردان عرضه کردند بسیار تازگی داشت. از رئیس مدرسه اجازه گرفتیم که این صفحات را بیشتر بشنویم. در عرض چند ماه آنقدر این صفحات را شنیده بودیم که حفظ شده بودیم و صفحه‌ها هم به‌خش‌خش افتاده بود.

در سال ۱۳۰۴ روزی ابوالحسن صبا که باهم در مدرسه موسیقی تحصیل میکردیم خبر داد که مهمانخانه‌ای در خیابان علاءالدوله (فردوسی) باز شده است و شب‌ها ویولنیستی که از روسیه آمده است در آنجا نوازندگی میکند. خبر بسیار خوشی بود ولی برای ما که شاگرد مدرسه بودیم و درآمدی نداشتیم رفتن بآن مهمانخانه که در آن زمان درجه اول و گران بود اشکال داشت. بهر حال شبی دل بدریا زدیم و بمهمانخانه رفتیم و ارکستری را که در آنجا نوازندگی میکرد و از چهار پنج نفر تشکیل میشد از نزدیک شنیدیم و این اولین باری بود که يك ارکستر کوچک سالن در تهران بکار مشغول شده بود. البته نواهای ارکستر از قطعات سبک موسیقی بود که برای شنوندگان قابل فهم باشد. معمولاً این ارکستر پس از يك ساعت نوازندگی بعد شکل دیگری پیدا میکرد و موسیقی رقص مینواخت. یکی دو سال بعد این ارکستر بزرگتر شد و در کافه رستورانی که در خیابان لاله‌زار تأسیس شده بود اوایل شب نوازندگی میکرد که رهبری آنرا هم آقای سرژ هوتسیف که سالها استاد هنرستان موسیقی بوده بعهده داشت. چند سال بعد هم هیئت نوازندگان این ارکستر که گروهی دیگر هم بآن افزوده شده بود کنسرتی

در تهران دادند که در آنجا قطعات مفصل تری نواختند و از جمله بخوبی یاد دارم که قسمتی از سنفنی پنجم بتهوون را هم اجرا کردند. رهبر ارکستر همان هوتسیف بود که ضمن نواختن ویلن ارکستر را هم اداره میکرد.

در حوالی سال ۱۳۱۰ آقایان آرا کلیان و هوتسیف عده ای از نوازندگان را که در کافه ها کار میکردند گرد آوردند و در صدد تأسیس ارکستر سنفنیک برآمدند. معلمین و چند تن از شاگردان مدرسه موسیقی دولتی هم عضویت ارکستر را قبول کردند. نگارنده هم که در همان وقت نزد آقای هوتسیف تعلیم ویلن میگرفتم در این ارکستر بنواختن ویلن دوم مشغول شدم. تمرینات ارکستر در سالن کافه پارس انجام میگرفت و قطعاتی مانند اوورتور «آرلین» و «اگمونت» را تمرین میکردیم ولی نمیدانم چه شد که ارکستر بهم خورد و حتی اولین کنسرت را هم نتوانست بدهد.

در حدود سال ۱۳۱۷ که وزارت فرهنگ ده تن از استادان موسیقی چک اسلواکی را برای معلمی هنرستان موسیقی استخدام کرد از این استادان و معلمین دیگر و شاگردان هنرستان عالی موسیقی ارکستری ترتیب داده شد که سالی یکی دو بار در جشن های فرهنگی نوازندگی میکردند و قطعاتی از موسیقی علمی را کنسرت میدادند. مدت کوتاهی هم قبل از آن ارکستر سنفنیک شهرداری بر رهبری آقای غلامحسین مین باشیان تشکیل شده بود که در یکی دو جشن و نمایش شرکت کرد و بهم خورد.

وقتی در سال ۱۳۱۹ سازمان پرورش افکار تأسیس شد ارکستری مرکب از استادان چک و چند تن از معلمین هنرستان بر رهبری «اوربانتس» هفته ای یک بار در جلسات مزبور که در تالار دارالفنون تشکیل میشد و تابستان سالن سخنرانی بیباغ فردوس شمیران انتقال مییافت یک برنامه کنسرت نیم ساعتی از آثار آهنگسازان اروپائی در بین جلسات اجرا میشد و شنوندگان هم بیشتر از فرهنگیان و مجلسیان و مدیران روزنامه ها و رجال و معاریف بودند که برای حضور در جلسه سخنرانی و کنسرت دعوت میشدند. ایستگاه فرستنده رادیو نیز در همین سال تأسیس شد و هیئت نوازندگان مزبور همه شب یک برنامه نیم ساعتی از رادیو اجرا میکرد ولی پس از شهریور ۱۳۲۰ که بواسطه

موجود نبودن اعتبار و اشکال استخدامی ، استادان چک از خدمت دولت مرخص شدند این ارکستر هم منحل شد . فقط ارکستر هنرستان موسیقی گاه بگاه در جشن های دانشگاه یا فرهنگ سالی حداکثر دو بار شرکت میکرد.

درحوالی سال ۱۳۲۵ ارکستر سنفینک برهبری آقای پرویز محمود تشکیل شد که چند کنسرت هم درسالن های مختلف بافروش بلیط داد و تا هنگامی که رهبر ارکستر درتهران بودارکستر مزبور فعالیتی داشت و پس ازرفتن وی بامریکا ارکستر هم تعطیل شد.

ازهمین زمان بود که برنامه موسیقی کلاسیک بوسیله صفحه از رادیو شروع به پخش شد که حتی مدتی هم موسیقی سنفینک را با تفسیر و توضیح و تشریح اجرا میکردند که خود باعث آشنائی شنوندگان بموسیقی علمی میگردد.

هنرستان عالی موسیقی هم بتدریج پیشرفت کرده بود و دارای کلاس همناز و ارکستر هم بود ولی فعالیت خارجی نداشت و اگر گاه بگاه کنسرتی ترتیب میداد درسالن مدرسه بود و اختصاص بشاگردان و اولیای آنها داشت.

ازشهریور ۱۳۲۰ باین طرف که آمدوشد خارجیان بایران بتدریج رو بازدیاد رفت گاه بگاه که هنرمندی خارجی بایران میآمد کنسرتی بوسیله مقامات خارجی وسفارتخانها ترتیب داده میشد که جنبه تشریفاتی و دعوتی داشت .

مقارن همین ایام بود که بتدریج دانشجویان اعزامی که برای انجام تحصیلات عالی بکشورهای اروپائی رفته بودند با کسب تخصص باز می گشتند و چون در طی سنوات تحصیل در خارج از میهن بموسیقی اروپائی آشنائی یافته بودند بعضی از آنها که دوستدار موسیقی علمی بودند دورهم جمع میشدند و در جلسات دوستانه صفحات موسیقی سنفینک را می گذاشتند و می شنیدند و گروهی از جوانان دیگررا نیز باین موسیقی آشنا میکردند . بنا برین بتدریج عده ای خواستار موسیقی علمی شدند و مغازه های صفحه فروشی

هم وقتی مشتری پیدا کردند صفحاتی وارد کردند و در دسترس علاقمندان گذاشتند. مؤسسين انجمن فيلارمونيك تهران هم از همين طبقه بودند كه نخست دورهم گرد آمدند و بشنيدن صفحات موسيقي غربى اوقات فراغت را مى گذراندند و كم كم فكر تاسيس انجمن در آنها پيدا شد و با اقدام باين كار به پيشرفت منظور خود جنبه عمومى دادند.

در سال ۱۳۳۲ مؤسسين اوليه اساسنامه انجمن را نوشتند و جناب آقاى حسين علاء را بسمت رئيس افتخارى انتخاب كردند. هيئت مديره انجمن كه عبارت بودند از آقاى بان دكتور عبدالرضا نائينى (رئيس) - ابراهيم كاشانى (خزانه دار) و فواد روحانى (ديبر) شروع بكار كردند.

هدف انجمن چنانكه در اساسنامه مقرر شده عبارتست از ترويج موسيقي علمى و تشويق و راهنمايى دوستداران اين هنر بكليه وسايلى ممكنه از قبيل تشكيل كنسرت نوازندگان و مجالس استماع صفحه هاى موسيقي و سخنرانى در باب جنبه هاى فنى و تاريخى و فلسفى موسيقي و تاسيس كتابخانه و انتشار مجله و امثال آن.

كنسرتهاى اوليه انجمن فيلارمونيك تهران در سالن انجمن روابط فرهنگى ايران و فرانسه و بعد در تالار فارابى واقع در محوطه هنرهاى زيبا منعقد ميشد و از آن پس تا اين زمان در تالار فرهنگ اجرا ميگردد.

هنر هاى زيبا همواره باين انجمن كمكهاى مادى و معنوى ميكند و علاقمند به پيشرفت و ترقى آن ميباشد چنانكه هميشه سالن كنسرت را مجاناً باختيار اين انجمن گذاشته و انجمن هم كه هميشه از اين يارى برخوردار است وابسته بهنرهاى زيبا ميباشد.

انجمن فيلارمونيك تمام هنرمندان موسيقي مانند استادان و معلمين هنرستانهاى موسيقي و اعضاى ار كستر سنفنيك تهران و ديگر نوازندگان و موسيقي دانهاى تحصيل كرده را عضو افتخارى خود ميداند و در تمام كنسرتهاى براى آنها كارت دعوت افتخارى ميفرستد كه در كنسرتهاى حضور يابند و از برنامه هاى هنرى استفاده نمايند.

انجمن در حدود يكهزار تن عضو دارد كه فعلاً با پرداخت سالى يكهزار

ریال حق عضویت بودجه انجمن را تأمین می کنند ولی بقراری که شنیده است همه اعضا در علاقمندی یکسان نیستند چنانکه برخی حتی باتذکرات متعدد و ارسال نامه مدتی طول میکشد تا حق عضویت خود را بپردازند.

در صورتیکه این انجمن در آمد دیگری ندارد و باید هزینه سنگینی را که بعهده دارد از محل حق عضویت اعضا تأمین نماید ولی در مقابل اعضای بسیار علاقمندی هم دارد که در تمام کنسرتها حضور میابند و حتی علاوه بر خرید بایط کمکهای مادی هم می کنند حتی شنیده شد که یکی از اعضای قدیمی و فوق العاده علاقمند انجمن محل دفتر انجمن را در خیابان شاه که شاید ماهی دو هزار ریال اجاره آنست سالهاست که بدون دریافت کرایه با انجمن واگذار کرده یادگیری مبل و اثاثه و لوازم دیگر بطور رایگان هدیه کرده است.

انجمن در تمام کنسرتها از هیئت سفرای خارجی و رایزنان فرهنگی و روزنامه نگاران هم برای استماع برنامه ها دعوت می کند و مخصوصاً خارجیان با کمال علاقمندی در کنسرتها حضور میابند و از برنامه های موسیقی استفاده می کنند .

بیشتر اعضای انجمن را خارجیان مقیم تهران و ایرانیهایی که در کشور های خارجی تحصیل کرده یا همسر خارجی دارند و همچنین عده ای از علاقمندان تشکیل میدهند و رویهمرفته عده اعضای انجمن از افتخاری و غیر افتخاری از هزار نفر متجاوز است . انجمن با اغلب فیلارمونیکهای کشور های دیگر ارتباط دارد ولی مانند آنها از خود هیئت ارکستر و نوازنده ندارد و از هنرمندان ایرانی و خارجی استفاده میکند. برای دعوت از هنرمندان خارجی قبلاً بیوگرافی و تحصیلات آنها بدقت مطالعه میشود همچنین مطالبی که در مجلات و روزنامه ها راجع به هنرنمایی آنها نوشته شده بررسی میگردد و سپس تصمیم بدعوت آنها گرفته میشود و هیئت اجرایی انجمن که از چند تن از اعضای علاقمند تشکیل شده به تنظیم برنامه و ترتیب کنسرت پرداخته و سایل اجرای آنرا آماده میکنند. درین قسمت مخصوصاً باید از کوششهای آقایان دکتر نائینی ، ادوارد ژوزف ، دکتر جواد امینی ، آذین فر و طاهری که در راه پیشرفت انجمن بکار برده اند یادآوری نمود چه این هنردوستان بی-

هیچ توقع اوقات گرانبهای خود را صرف ترقی و رونق انجمن کرده و طی سالهای متمادی موجب دوام و بقای آن شده اند.

فعالیت‌های این انجمن در راه شناساندن موسیقی علمی و دعوت هنرمندان خارجی و تشکیل برنامه‌های مختلف کنسرتی برای استفاده مردم ایران در خورستایش و تقدیر است و در حقیقت این انجمن موجب شده است که دوستان موسیقی علمی خاصه در بین طبقات روشن فکر و جوانان رو باز دیاد برود و قوه ادراک و تشخیص موسیقی اروپائی افزوده شود بخصوص که کارگردانان انجمن سعی دارند هنرمندان بزرگ را برای اجرای برنامه های کنسرت بایران دعوت کنند و هر وقت که اطلاع مییابند که يك هنرمند و سولیست ممتازی عازم سفری بخاور نزدیک یا میانه و دور است بر نامه را طوری ترتیب میدهند که آن هنرمند نیز در تهران چند کنسرت بدهد.

آغاز سال انجمن فیلارمونیک تهران از اول مهر شروع میشود و در خرداد پایان مییابد و در تابستان بمناسبت عدم اقتضای هوا که اجتماع در سالن بواسطه گرما دشوار است کنسرتها تعطیل میشود. در نه ماهه سالی که از مهر ماه ۱۳۴۰ آغاز شده و در خرداد ۱۳۴۱ پایان یافته مسئلا این انجمن توانسته است که ۴۹ برنامه کنسرت و تأثر و بالت ترتیب دهد که در حقیقت بیش از هفته ای يك برنامه بوده است. از مهر ماه سال گذشته تا اول اسفند یعنی تقریباً در مدتی کمتر از پنج ماه انجمن مزبور ۳۷ برنامه ترتیب داده که سه تأثر آن تکراری بوده و يك هفته هم برنامه بالت اجرا شده است.

تا کنون از تمام کشورهای خارجی هنرمندان بدعوت انجمن فیلارمونیک بتهران آمده برنامه های کنسرت ترتیب داده اند تنها هنوز از ژاپون و سیلان و پاکستان شرکت نداشته اند.

انجمن علاوه بر دعوت هنرمندان خارجی از هنرمندان ایرانی نیز برای کنسرت استفاده میکند و این کار نیز موجب تشویق آنان میشود. این نکته را نیز باید اضافه نمود که بمناسبت کوچکی سالن و تعداد زیاد کارتهای افتخاری و محدود بودن علاقمندان موسیقی علمی تقریباً هیچ کنسرتی هزینه خود را تأمین نمیکند زیرا انجمن باید علاوه بر مخارج سفر و هزینه اقامت

هنرمندی که کنسرت میدهد مبلغی هم بعنوان دستمزد باو پرداخت می‌کند که به نسبت شهرت و هنرمندی سولیست مختلف و گاهی بسیار هم سنگین و پرخرج است. البته تامین بقیه مخارج کنسرت از وجوه حق عضویت پرداخت میشود. مثلاً در يك برنامه رسیستال پیاورد اسفند سال گذشته جمع فروش بلیط فقط پانصد ریال بوده در صورتیکه این برنامه که خیلی کم خرج بوده در حدود ده هزار ریال هزینه داشته باوجود این انجمن این ضررها را تحمل میکند و در راهی که قدم برداشته از کوشش و فعالیت خسته نمیشود زیرا منظور این انجمن چنانکه در اساسنامه مخصوصاً بآن اشاره شده بهیچوجه استفاده مادی نیست و کلیه عوایدی که از راه وصول حق عضویت یا کنسرتها بدست آید باید بمصرف انجام هدفهای انجمن برسد. اینست که توفیق و پیشرفت این انجمن از آرزوهای تمام مردم موسیقی دوست و هنرپسند ایرانست.

روشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رمان جامع علوم انسانی